

ХУДОЖНЯ ЛІТЕРАТУРА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПРАКТИЧНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ У ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ПРИ ВИВЧЕННІ ТЕМИ «КИРИЛО - МЕФОДІВСЬКЕ БРАТСТВО» (ІСТОРІЯ УКРАЇНИ, 9 КЛАС)

Юхименко Вікторія,

студентка III-го року навчання
історичного факультету
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова
e-mail: 21if.v.yukhymenko@std.npu.edu.ua

Науковий керівник: **Коляда Ігор,**

доктор історичних наук, професор,
заслужений працівник освіти України,
кафедра методології та методики суспільних
дисциплін
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова

Головним завданням системи освіти в Україні у XXI ст., згідно з Національною доктриною розвитку освіти, є створення сприятливого середовища для повноцінного розкриття потенціалу кожної особистості та її самореалізації. Пріоритетним напрямком також визначено забезпечення високих стандартів якості освітніх послуг для випускників середніх та вищих навчальних закладів [1, с. 1].

Міністерство освіти й науки України у 2016 році запропонувало до обговорення педагогічній та освітній громаді України Концепцію Нової української школи, у якій було наведено ключові компетентності, необхідні для формування особистості здобувача освіти в сучасних умовах. Після плідного та тривалого обговорення рішенням Колегії Міністерства освіти й науки України від 27.10.2016 р. Концепцію Нової української школи було ухвалено і відповідно до неї було сформульовано 11 ключових компетентностей [2, с. 7–9].

Під ключовими маються на увазі найуніверсальніші за характером і ступенем застосування компетентності, що формуються в межах кожного навчального предмета: по суті, ключові компетентності – це компетентності надпредметні [8, с. 9].

Практична компетентність здобувача освіти є важливим складником його загальної компетентності та передбачає набуття ним практичних умінь, навичок та досвіду застосовувати отримані знання у різних ситуаціях.

Художня література може бути використана вчителем історії для організації продуктивної пізнавальної діяльності «зумерів» спрямованої на досягнення результатів навчання і набуття практичних компетентностей. Крім того, художня література допомагає конкретизації історичного матеріалу та формуванню яскравих образів минулого, які є складовою історичних уявлень здобувачів освіти.

Художня література може виступати ефективним засобом для формування практичних компетентностей у здобувачів освіти різних рівнів. Художня література як засіб формування практичних компетентностей дозволяє розвивати аналітичні навички, емпатію та розуміння різних людських почуттів в контексті історичних подій, критичне мислення та мовні навички.

Використання уривків з художніх творів сприяє формуванню основ читацької компетенції, удосконаленню навичок роботи з інформацією. Серед усіх допоміжних засобів і форм навчання на уроках історії України одне з найліпших місць займає художня література, яка містить в собі незліченну кількість образів і вчинків, прикладів і подій, і саме головне – слово, яке має сильний вплив на юних здобувачів освіти.

Художня література як засіб формування практичних компетентностей емоційно насичує урок, підвищує його якість, звільняє розповідь вчителя від надмірної абстрактності та схематизму. Захоплення розповіддю, її естетична приналежність підтримують неослабну увагу здобувачів освіти протягом усього уроку, а це надає їм можливість сприйняти матеріал ясно, чітко, глибоко. Робота над вивченням художньої літератури розвиває мову здобувачів освітніх послуг, збагачує мову й самого вчителя, дає можливість образніше викласти зміст уроку.

Розрізнення творів історичної літератури за періодами та авторами є важливою складовою методики навчання історії. Традиційно виділяють три основні групи творів, використання яких в навчанні історії є можливим та бажаним. До першої групи ми відносимо твори письменників-класиків. Ця група включає твори відомих класиків літератури, чий творчість вже визнані як класичні. Це можуть бути романи, оповідання або поезії, створені в певні історичні періоди. Їх використання може допомогти здобувачам освіти отримати більш глибоке розуміння культурних та історичних контекстів певної епохи [7, с. 29].

До другої групи відносяться твори письменників минулого століття. Ця група охоплює літературні твори, створені протягом минулого століття. Вони можуть відображати події, які відбувалися в цей період, або висвітлювати теми та проблеми, які були важливими для суспільства та культури того часу. В умовах постійного розвитку історичної науки такі твори можуть викликати серйозні сумніви, тому їх варто використовувати з обережністю.

Третя група творів – це твори сучасних письменників. Ця група включає твори, які створені сучасними авторами, включаючи вітчизняних та зарубіжних письменників. Вони можуть відображати сучасні погляди на історію та допомагати здобувачам освіти розуміти сучасний контекст та інтерпретації минулих подій.

На уроках історії також можна використовувати фрагменти художніх творів, що є прикладом так званого «нейтралізованого історизму», у яких митець відмежовує конкретний суспільно-історичний змістовий шар, щоб сконцентрувати увагу читача на зображеннях психологічних, політичних, морально-етичних явищ, повторюваних, з історичної точки, феноменах [7, с. 29].

Використання творів художньої літератури різних періодів і від різних авторів може забезпечити широкий огляд історичних періодів, розширити кругозір здобувачів освіти та сприяти формуванню різноманітних поглядів на історію та події. За можливості, вчитель має забезпечити баланс між творами різних періодів та авторів, щоб зробити вивчення історії більш цікавим та інформативним.

Вчитель може також активно використовувати художню літературу як основу для тестових технологій. Тестові технології є органічною складовою сучасної системи освіти, що займають особливе місце у системі шкільної освіти. Особливе місце тестових технологій обумовлено їхньою об'єктивністю, яка є наслідком відсутності або мінімізації суб'єктивного фактора і технологічністю, яка є наслідком використання формалізованих процедур перевірки їх виконання [6, с. 67].

Використання тестових технологій на уроці історії України сприяє формуванню цілісної картини розуміння рівня засвоєності навчального матеріалу здобувачами освіти. Тести, які застосовуються для оцінювання знань здобувачів освіти, представляють сукупність взаємопов'язаних завдань зростаючої складності та специфічної форми, що дозволяє якісно оцінити освітній рівень здобувачів освіти при вивченні історії України [4, с. 67].

Використовуючи художню літературу в тестових технологіях на уроці історії України, варто мати на увазі, що уривки творів з художньої літератури варто наводити лаконічно. Тому необхідно підбирати короткі уривки, або скорочувати їх до мінімуму тексту, для розуміння про що йде мова. Також обираючи художній твір для використання необхідно звернути на такі складові вибору: доступність творів за змістом; відповідність даній темі; високий художній рівень; достовірність подій, які описуються. Обраний художній образ повинен відрізнятися чіткістю і переконливістю персонажа, потрібною силою переконання, що виховує в здобувачів освіти відповідне ставлення до певної історичної події, співчуття, захоплення, ненависть [4, с. 76].

Нами було розроблені тестові завдання з використанням творів художньої літератури для проведення уроку історії України в 9 класі на тему «Кирило-Мефодіївське братство» для набуття практичних компетентностей здобувачів освіти.

А. Установіть відповідність між персоналією, яка була причетною до діяльності Кирило-Мефодіївського братства за уривками художніх творів (біографічний роман-есе Єнджеєвич Є. «Українські ночі або родовід генія», роман Іваничук Р. І. «Четвертий вимір», романізована біографія Петров В. П. «Аліна й Костомаров», романізована біографія Петров В. П. «Романи Куліша»).

1	Тарас Шевченко	А	<i>«Він учитель Київського зразкового для дівчат пансіону т-те де-Мальян... Це була молода людина 28 років з дуже свіжим обличчям, середня на зріст, міцна, так би мовити, кремезна, в віцмундирі (звичайна тодішня одежа вчителів), в дуже широких рукавичках і в таких чоботях, що вони викликали сміх своїм розміром... Були короткозорі очі, рябувате од віспи обличчя і розгублена ніяковість у поводженні з людьми, властива кожному, що звик до самоти й замкненого кабінетного життя» (Петров В. П. «Аліна й Костомаров»)</i>
2	Микола Костомаров	Б	<i>«Романтик, прихильник Руссо й проповідник руссоїстичної доктрини, проголошував необхідність повороту до "початків", до "джерел", до "первісності". Цю проповідь руссоїзму він сполучав з проповіддю хуторянства... Народницьке його хуторянство було сентиментальною, згідно зі смаками того часу, та моралістичною проповіддю правдивого серця... Ця філософія хуторянського життя, його своєрідна хуторянська рецепція руссоїзму має подвійний сенс і на подвійній основі ґрунтується: з одного боку, її обумовлено загальним характером та відмінами українського громадського життя й руху 50-х років, а з другого – класовою приналежністю та особистими умовами життя» (Петров В. П. «Романи Куліша»)</i>
3	Пантелеймон Куліш	В	<i>«Кращі роки свого життя він віддав грузинській і азербайджанській культурам і помер у місті Єлісаветполі... Колезького секретаря як головного керівника Кирило-Мефодіївського братства, людину, здібну на всіляке шкідливе для уряду діло, замкнути в Шліссельбурзьку фортецю на три роки, суворо тримати його в цілковитій самотності, не допускати нікого до нього, не давати йому ні книг, ні інших предметів розваг, а потім вислати у віддалену губернію без права повернення на місця, де проживав раніше» (Іваничук Р. І. «Четвертий вимір»)</i>
4	Микола Гулак	Г	<i>«Зріс і виховався на селі. По дяківських школах він набував знання про світ разом із релігією. Читати вчився він із Псалтиря. Святі книги знав напам'ять... Терпіння рідної вітчизни, терпіння закріпачення люду настроювали поета до</i>

			романтичної боротьби з Богом... Належав до тих, хто ніколи не схилив голови перед могутністю царів» (Є. Єнджеєвич «Українські ночі або родовід генія»)
5		Д	

Б. З'ясуйте, про яку подію йде мова в уривку з художнього твору Іваничука Р. І. «Четвертий вимір».

«Георгія Андрузького вислано в Казанський університет.

Василя Білозерського звільнено з-під стражі.

Миколу Костомарова ув'язнено на один рік у Петропавловській фортеці, потім вислано в Саратов.

Пантелеймона Куліша вислано в Тулу.

Олександра Навроцького вислано у Вятку під суворий нагляд поліції, потім – на Кавказ.

Тараса Шевченка заслано в солдати без права писати й малювати.

Козельського секретаря Миколу Гулака як головного керівника Кирило-Мефодіївського братства, людину, здібну на всіляке шкідливе для уряду діло, замкнути в Шліссельбурзьку фортецю на три роки, суворо тримати його в цілковитій самотності, не допускати нікого до нього, не давати йому ні книг, ні інших предметів розваг, а потім вислати у віддалену губернію без права повернення на місце, де проживав раніше.»

А Арешт учасників Кирило-Мефодіївського братства;

Б Вирок учасникам Кирило-Мефодіївського братства за підозрою у міжнародній змові;

В Вирок учасникам Кирило-Мефодіївського братства за участь у заколоті проти Миколи І;

Г Вирок учасникам Кирило-Мефодіївського братства в справі «Україно-слов'янського товариства»;

В. З'ясуйте, коли відбулася подія, про яку йде мова в уривку з художнього твору.

«Зате всі отримали по заслугі... Кириломефодіївцям, без суду, була оголошена конфірмація. Микола І зробив на конфірмаційному документі приписку: «Нехай виправляється у способі мислення»».

Іваничук Р. І. «Четвертий вимір»

А 30 травня 1847 р.

Б 18 березня 1847 р.

В 28 лютого 1847 р.

Г 20 березня 1847 р.

Г. З'ясуйте про кого йде мова в уривку з художнього твору.

«Хотілось вам допомогти... Порятувати вас од Сибіру й каторги... На щастя, братство ваше накрили ми ще в зародку, з малим гріхом. Колеги ваші, мабуть, відбудуться лиш переляком та, може, висилкою... А з вами діло гірше. Поет, який дерзнув супроти їх величності, – це вже бунтар, злочинець, і не якийсь – державний!»

Є. Єнджеєвич «Українські ночі або родовід генія»

А Микола Гулак

Б Микола Костомаров

В Пантелеймон Куліш

Г Тарас Шевченко

Висновки. Отже, використання художньої літератури як засобу тестових технологій при вивченні історії України в 9 класі відіграє важливу роль при формуванні практичних компетентностей у здобувачів освіти. Використання літературних творів, які відображають історичні події, для тестової технології урізноманітнює форми навчання історії України здобувачами освіти у 9 класі, сприяє підвищенню пізнавального інтересу, формує аналітичне і критичне мислення, оскільки необхідно зрозуміти та оцінити події через призму художнього відображення, правильно співвідносити з історичними подіями та персоналіями. Крім того, художня література допомагає здобувачам освіти зануритися в атмосферу певного історичного періоду, відчувати емоції персонажів та реалії їхнього життя. Застосування художньої літератури як матеріалу для побудови тестових завдань і робота здобувача освіти над їхнім вирішенням має посприяти розвитку емпатії та розумінню соціокультурних контекстів минулого. Використання художньої літератури на уроках історії України не лише як засобу навчання історії України, а як і інструменту корекції та перевірки знань в освітньому процесі, допомагає формувати у здобувачів освіти практичні компетентності, які необхідні для глибокого розуміння та аналізу історичних подій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Головань, М. С. Компетенція і компетентність: досвід теорії, теорія досвіду. *Вища освіта України*. 2008. № 3. С. 23–30.
2. Дмитренко К. А. Звичайні форми роботи – новий підхід: розвиваємо ключові компетентності: метод. посіб. Харків: ВГ «Основа», 2018. 119 с.
3. Коляда І., Виговський М., Загребельна Н. Роль та місце художньої літератури на уроках історії України. *Історія в школі*. 2007. № 3. С. 23–29.
4. Коляда І., Якущенко Ю. Тестові технології засобами художньої літератури на уроці історії України. *Проблеми дидактики історії*. 2020. Вип. 11. С. 67–77.
5. Ляшенко О. І., Раков С. А. Тестові технології і моніторинг в системі освіти України: стан і перспективи розвитку. *Вісник ТІМО*. 2008. № 11–12. С. 67–70.
6. Могорита В. М. Використання фрагментів художньої літератури на уроках історії. *Історія і суспільствознавство в школах України*. 2011. № 3. С. 29–33.
7. Нова українська школа : концептуальні засади реформування середньої школи / за заг. ред. Грищенка М. 40 с.